

Δ. ΕΝΟΤΗΤΑ 15

Ορισμός της αρετής

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Ἠθικὰ Νικομάχεια, Β 6.10-13·16, 1106b18-28· 1106b36-1107a6

Οἷον ἔστι
καὶ φοβηθῆναι
καὶ θαρρῆσαι
καὶ ἐπιθυμῆσαι
καὶ ὀργισθῆναι
καὶ ἐλεῆσαι
καὶ ὅλως ἡσθῆναι
καὶ λυπηθῆναι
καὶ μᾶλλον καὶ ἥττον
(τοῦ δέοντος),

καὶ ἀμφοτέρω οὐκ εὖ·

τὸ δ'
ὅτε δεῖ
καὶ ἐφ' οἷς (δεῖ)
καὶ πρὸς οὓς (δεῖ)

καὶ οὗ ἕνεκα (δεῖ)
καὶ ὥς δεῖ,

μέσον τε καὶ ἄριστον,
ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀρετῆς.

Ὅμοιως δὲ καὶ περὶ τὰς πράξεις
ἔστιν ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις
καὶ τὸ μέσον.
Ἡ δ' ἀρετὴ ἐστὶν περὶ πάθη
καὶ πράξεις,
ἐν οἷς ἢ μὲν ὑπερβολὴ ἀμαρτάνεται
καὶ φέγεται

Για παράδειγμα, εἶναι δυνατόν
και να φοβηθεῖ κανεῖς
και να δείξει θάρρος
και να επιθυμήσει
και να οργιστεῖ
και να ευσπλαχνιστεῖ
και, γενικὰ, να νιώσει ευχαρίστηση
ἢ δυσαρέσκεια,
και σε μεγαλύτερο και σε μικρότερο
βαθμὸ (ἀπ' ὅσο πρέπει),
και τα δυο αὐτὰ δεν εἶναι καλὰ (σωστά)
[και οὔτε το ἓνα οὔτε το ἄλλο (ἀπὸ τα
δύο αὐτὰ)
εἶναι καλὸ (σωστό)]·
το να τα αισθανθεῖ ὅμως κανεῖς ὅλα αὐτὰ
τη στιγμῇ που πρέπει,
και σε σχέση με τα πράγματα που πρέπει,
και σε σχέση με τους ανθρώπους που
πρέπει,
και για το λόγο που πρέπει
και με τον τρόπο που πρέπει,
αὐτὸ εἶναι το «μέσον» και το «ἄριστο»,
το οποίο (ἄριστο) ακριβῶς σχετίζεται
με την αρετή.
Ὅμοια και στις πράξεις
υπάρχει υπερβολὴ και ἔλλειψη
και το μέσον.
Και η αρετὴ ἀναφέρεται στα «πάθη»
και στις «πράξεις»,
στα οποία η υπερβολὴ ἀποτελεῖ λάθος
και κατακρίνεται (φέγεται),

καὶ ἡ ἔλλειψις,
τὸ δὲ μέσον ἐπαινέται
καὶ κατορθοῦται·
ταῦτα δ' ἄμφω τῆς ἀρετῆς.

Μεσότης τις ἄρα ἐστὶν ἡ ἀρετή,
στοχαστική γε οὕσα τοῦ μέσου. [...]

Ἔστιν ἄρα ἡ ἀρετὴ ἕξις

προαιρετική,
ἐν μεσότητι οὕσα
τῇ πρὸς ἡμᾶς,
ὠρισμένη λόγῳ
καὶ
ᾧ (λόγῳ) ὀρίσειεν ἄν
ὁ φρόνιμος.

Μεσότης δὲ δύο κακιῶν,
τῆς μὲν
καθ' ὑπερβολὴν
τῆς δὲ
κατ' ἔλλειψιν·
καὶ ἔτι
τῷ τὰς μὲν
ἐλλείπειν
τὰς δ'
ὑπερβάλλειν

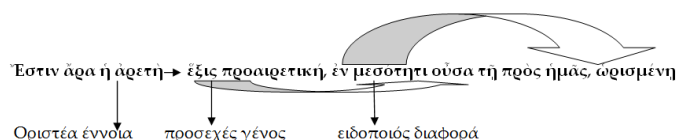
τοῦ δέοντος
ἐν τε τοῖς πάθεσι
καὶ ἐν ταῖς πράξεσι,
τὴν δ' ἀρετὴν
καὶ εὐρίσκειν καὶ αἰρεῖσθαι
τὸ μέσον.

(το ἴδιο) καὶ ἡ ἔλλειψις,
ἐνὼ το μέσον ἐπαινέται
καὶ εἶναι το ορθό·
καὶ τα δύο αὐτὰ πάνε μαζί με την ἀρετή.
Ἐνα εἶδος μεσότητος λοιπὸν εἶναι ἡ
ἀρετή,
αφοῦ ἔχει για στόχο της το μέσον.
[...]

Εἶναι λοιπὸν ἡ ἀρετὴ μια «έξη»

(ένα μόνιμο στοιχείο του χαρακτήρα)
που ἐπιλέγεται ἐλεύθερα (ἀπὸ το άτομο),
καὶ βρίσκεται στο μέσον
το «σε σχέση με ἐμᾶς»,
το οποίο καθορίζεται ἀπὸ τὴ λογικὴ
καὶ συγκεκριμένα, κατὰ τὴ γνώμη μου,
ἀπὸ τὴ λογικὴ που καθορίζει
ὁ φρόνιμος ἄνθρωπος.

Καὶ εἶναι μεσότης μεταξύ δύο κακιῶν,
που ἡ μια βρίσκεται
ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ὑπερβολῆς
καὶ ἡ ἄλλη
ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἐλλείψεως·
καὶ ἀκόμη
με το νόημα ὅτι ὀρισμένες κακίες
παρουσιάζονται ἐλλειπείς
καὶ ἄλλες πάλι
υπερβολικὲς
σε σχέση με αὐτὸ που πρέπει,
καὶ στα «πάθη»
καὶ στις πράξεις,
ἐνὼ ἡ ἀρετὴ
καὶ βρίσκει καὶ ἐπιλέγει
το μέσον.

Λόγῳ καὶ ᾧ ἡ ἀρετὴ ἄν ὁ φρόνιμος ὀρίσειεν.
Κριτήρια ὀρισμοῦ τῆς μεσότητος

• ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΡΙΖΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Φοβηθῆναι < φοβέομαι–οὔμαι (< φόβος < φέβομαι = από φόβο τρέπομαι σε φυγή): αγοραφοβία, αγοραφοβικός, ανθρωποφοβία, άφοβος, εκφόβηση, εκφοβητικός, εκφοβισμός, εκφοβιστικός, έμφοβος, επίφοβος, ευθυνόφοβος, κενοφοβία, κλειστοφοβία, κλειστοφοβικός, μικροβιοφοβία, μυοφοβία, ξеноφοβία, ξеноφοβικός, περίφοβος, υδροφοβικός, υψοφοβία, φοβέρα, φοβέρισμα, φοβερός, φόβητρο, φοβητσίαρης, φοβία, φοβικός, φοβιστικός, φόβος.

θαρρῆσαι < θαρρέω -ῶ (< θάρσος ή θάρρος με αφομοίωση του **σ** προς το **ρ**): αναθάρρηση, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός, ενθάρρυνση, ενθαρρυντικός, θαρραλέος, θάρρεμα, θαρρετά, θαρρετός, θάρρητα, θάρρος, θράσος, θρασύς, θρασύτητα.

έπιθυμῆσαι < ἐπὶ + θυμῶ (< θυμός): ανεπιθύμητος, απροθυμία, απρόθυμος, επιθυμητικός, επιθυμητός, επιθυμία, εύθυμος, θυμηδία, θυμικός, θυμοειδής, θυμός, θυμόσοφος, λιποθυμία, οξύθυμος, προθυμία, πρόθυμος.

όργισθῆναι < όργίζομαι < όργή (θ. όργιδ-ј-ω > όργίζω): εξοργιστικός, οργή, οργίλος.

έλεῆσαι < έλεέω -ῶ < έλεος (θ. έλεέσ-ω > έλεέω με αποβολή του **σ** > έλεῶ με συναίρεση): ανελεημόνως, ανελέητος, ανηλεής, ελεεινός, ελεημονητικός, ελεημοσύνη, ελεήμων, ελεητικός, έλεος.

ήσθῆναι < ήδομαι (= ευχαριστιέμαι): **ήσθῆναι < ήδομαι** (= ευχαριστιέμαι, θ. ήδ-, ήσ- με τροπή του χαρακτήρα **δ** σε **σ** μπροστά από το οδοντικό **θ** > ήσθήσομαι, ήσθην): αηδία, ηδονή, ηδονικός, ηδονισμός, ηδονιστής, ηδονιστικός, ηδονοβλεψία, ηδονοθήρας, ηδονολάτρης, ηδονόπληκτος, ηδονόχαρος, ηδύγλωσσος, ηδυλογία, ηδυντικός, ηδύοσμα, ηδύοσμος (= δυόσμος), ηδυπάθεια, ηδυπαθής, ηδύποτο (= λικέρ), ηδύς, ήδυσμα, ηδύφωνος, ηδύφωτος.

λυπηθῆναι < λυπέομαι–οὔμαι < λύπη (θ. λυπε-ј ω > λυπέ-ω > λυπῶ): αλύπητα, άλυπος, αξιολύπητος, λύπη, λυπηρός, λύπηση, λυπητερός, λυπομανής, λυπομανία, περίλυπος, συλλυπητήριος.

ἔστι < εἶμι (ρ. έσ-, -μι- κατάληξη > έμ-μι με αφομοίωση > εἶμι με απλοποίηση και αντέκταση): ανούσιος, απουσία, εξουσία, επουσιώδης, εσθλός, ετυμολογία, ετυμολογικός, έτυμον, ομοούσιος, ον, οντολογία, οντολογικός, όντως, ουσία, ουσιαστικός, ουσιώδης, παρετυμολογία, παρετυμολογικός, παρόν, παροντικός, παρούσία, παρυσιαστικό, περιουσία, περιουσιακός, περιούσιος.

δεῖ: αδέητος, δέηση, ενδεής, ένδεια.

όμοίως: αφομοίωση, εξομοίωση, ομογένεια, ομόθρησκος, ομοϊδεάτης, ομοιογένεια, ομοιομορφία, όμοιος, ομοιόσταση, ομοιότητα, ομοίωμα, ομοιωματικός, ομολογία, ομόνοια, όμορος, παρόμοιος, παρομοίωση, προσομοίωση.

πάθη < πάσχω: αδеноπάθεια, αντιπάθεια, αντιπαθής, αντιπαθητικός, απάθεια, απαθής, εμπάθεια, εμπαθής, ευπάθεια, ηδυπάθεια, καρδιοπάθεια, μετριοπάθεια, μετριοπαθής, μυστικοπάθεια, πάθημα, πάθηση, παθητικός, παθητικότητα, παθιάρης, παθογένεια, παθογόνος, παθολογία, παθολογικός, πάθος, πένθιμος, πένθος, πλημυροπαθής, προσπάθεια, σεισμοπαθής, συμπάθεια, συμπαθής, συμπαθητικός, ωραιοπαθής.

πράξεις < πράττω: διαπραγματέυτος, αντίπραξη, άπρακτος, απραξία, διαπραγματέυση, διάπραξη, εισπράκτορας, είσπραξη, έμπρακτος, εχθροπραξία, κοινοπραξία, πράγμα, πραγματεία, πράγματι, πραγματικός, πραγματικότητα, πραγματισμός, πραγματογνώμων, πραγματοποίηση, πρακτικός, πράκτορας, πρακτορείο, πραμάτεια, πράξη, πραξικόπημα, πραξικοπηματίας, σύμπραξη.

ἀμαρτάνεται<ἀμαρτάνομαι (ρ. σμαρ- ή μερ- + στερητικό α + πρόσφυμα ι > α-σμαρ-τ > ἀμάρτ-μετροπήτου α σε δασεία > ἀμαρτ-+ πρόσφυμα αν > ἀμαρτάνω): αμάρτημα, αμαρτία, αμαρτωλός, αναμάρτητος.

ψέγεται < ψέγομαι < ψόγος (με ετεροίωση): αψεγάδιαστος, άψογος, φιλόψογος, ψεγάδι, ψεγάδιασμα, ψέκτης, ψεκτικός, ψεκτός, ψόγος.

ἐπαινέϊται<ἐπαινῶ: αινετός, επαινέτης, επαινετικός, επαινετός, έπαινος, παίνεμα, παραινέση, παραινετικός, συναίνεση, συναινετικός.

κατορθοῦται<κατὰ + ὀρθῶ -ῶ: αδιόρθωτος, ακατόρθωτος, διόρθωμα, διορθώνω, διόρθωση, διορθωτής, διορθωτικό, επανορθώνω, επανόρθωση, επανορθωτικός, επιδιόρθωση, κατόρθωμα, κατορθώνω, ὀρθιος, ορθολογισμός, ορθολογιστής, ορθοπτικός, ορθός, ορθοσκόπηση, ορθοσκόπιο, ορθοστασία, ορθοστάτης, ορθοστατικός, ορθότητα, ορθοτομία, ορθοτροπισμός, ορθόφρων, ορθοφωνία, ορθώνω, παλινόρθωση.

ἄρετῶν<ρ. αρ-, που συναντάμε τα ἄραρίσκω (= τακτοποιώ, προετοιμάζω, ταιριάζω), **ἄρέσκω, ἄριστος:** αρέσκεια, αρεστός, ἄρθρο, αριθμός, αριστείο, αριστοκρατία, ἄριστος, ἄρμα, αρμονία, αρμός, δυσαρέσκεια, ενάρετος, πανάρετος, φιλαρέσκεια.

ἔξις<ἔχω: ακάθεκτος, αλληλουχία, ανακωχή, ανεκτικός, ανέχεια, ανοχή, άσχετος, διπλωματούχος, ἔξη, ἐξής, εξοχή, εποχή, ευεξία, ευωχία, εχεμύθεια, ζαχαρούχος, κατοχή, καχετικός, καχεξία, κληρουχία, οχυρός, οχύρωση, παροχή, περιέκτης, περιεκτικός, προεξοχή, προνομιούχος, προσεκτικός, πτυχιούχος, σοκολατούχος, συμβασιούχος, συνέχεια, συνοχή, σχέδιο, σχεδόν, σχέση, σχετικός, σχήμα, σχολείο, τροπαιούχος.

προαιρετική, αἰρεῖσθαι<πρὸ + αἰρέω -ῶ: αἵρεση, αιρετικός, αιρετός, αναίρεση, αναιρετικός, αρχαιρεσία (σημείωση: το θέμα «έλ-»του αορίστου β', συνδέεται ετυμολογικά, σύμφωνα με ορισμένους μελετητές, με το ρήμα «ἀλίσκομαι»: ἄλωση, αιχμάλωτος, εὐάλωτος), αφαίρεση, αφηρημάδα, διαίρεση, διαιρέτης, διαιρετός, εξαιρετικός, καθαίρεση, προαίρεση, προαιρετικός, συναίρεση, συνηρημένος.

ὠρισμένη, ὀρίσειεν<ὀρίζω: ὠρισμένη, ὀρίσειεν<ὀρίζω: ακαθόριστος, αόριστος, αφορισμός, αφοριστικός, διορισμός, διοριστήριο, εξορία, εξόριστος, επανακαθορισμός, καθοριστικός, μεθόριος, οριακός, ορίζοντας, οριζόντιος, οριζοντίωση, ὄριο, οριοθέτηση, ορισμός, οριστική, οριστικός, παραμεθόριος, περιορισμός, περιοριστικός, προκαθορισμός, προορισμός, προσδιορισμός, προσδιοριστικός, συνοριακός, σύνορο.

φρόνιμος <φρήν (γεν. φρενός): αφροσύνη, εθνικόφρων, ευφροσύνη, εχέφρων, καταφρόνια, μετριοφροσύνη, μετρίοφρων, νομιμοφροσύνη, παραφροσύνη, παράφρων, περιφρόνηση, περιφρονητικός, σωφροσύνη, φιλοφρόνηση, φρενίτιδα, φρενοβλαβής, φρενοκομείο, φρόνημα, φρονηματισμός, φρόνηση, φρονιμίτης.

δέοντος < δεῖ: δέηση, δεητικός, αδέητος, ενδεής, ένδεια.
εὕρισκειν< εὕρισκω: ανεύρεση, δυσεύρετος, εύρεση, ευρεσιτεχνία, ευρετήριο, ευρετής, εύρετρα, εύρημα, ευρηματικός, εφεύρεση, εφευρέτης, εφευρετικός, συνεύρεση.